

87917

18219

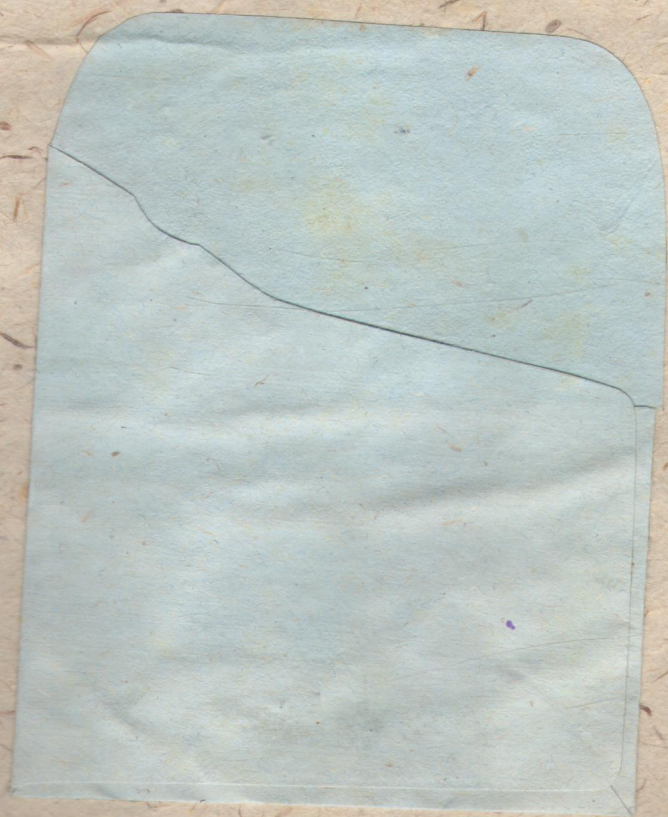
87917

V.N. Karazin Kharkiv National University

00791514

3

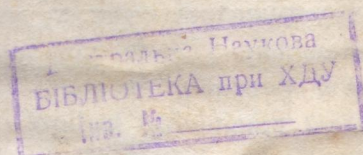

1934
POSIEDZENIE PUBLICZNE
KROLEWSKO-WARSZAWSKIEGO
UNIwersytetu. 164

NA PAMIĄTKĘ ZAŁOŻENIA JEGO
PRZY ROZPOCZĘCIU NOWEGO KURSU NAUK

ODBYTE

DNIA 6. PAŹDZIERNIKA 1821. ROKU.

W WARSZAWIE,

W DRUKARNI N. GLÜCKSBERGA, XIĘGARZA I TYPOGRAFA UNIWERSYT.

ГОСТИНИЦА ПУБЛИЧНА

КАМЕНЬСКО-ВАРШАВСЬКОГО

УНИВЕРСИТЕТУ

НА ПАМ'ЯТЬ ЗАЛОЖЕННЯ ЙЕГО

ГОСТИНИЦА ПУБЛИЧНА

ОБРАТ

ВІСНИК ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

11042

ВІСНИК ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

В. ВАРШАВІ

В. ВАРШАВІ

ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна
2010 р.

ВІСНИК ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ
11042

2

SPRAWA

O STANIE KROLEWSKO-WARSZAWSKIEGO UNIwersytetu

Z ROKU 18 $\frac{20}{27}$

zdana przez Rektora X. W. SZWEYKOWSKIEGO na posiedzeniu pamiątce założenia tegoż Uniwersytetu poświęconem.

Po raz trzeci obchodzimy drogą dla nas założenia Uniwersytetu naszego pamiątkę, i po raz trzeci odnawiając w sercach naszych wdzięczność najwyższą dla Najjaśniejszego Założyciela, błagamy Nieba za Jego zdrowie i iak najdłuższe panowanie. I wdzięczność nasza i natura dzisiejszego obchodu, przypomina nam nasz obowiązek, abyśmy okazali stan tego Instytutu, od którego zakwitnienia tyle zależy dla dobra całego narodu.

Składając sprawę z roku 18 $\frac{19}{20}$, który był trzecim od rozpoczętych podług przepisu Kursów, cieszyliśmy się, iż nowo zaprowadzone Wydziały, idąc w zawód z dawniejszemi, zaczęły nadawać stopnie Akademickie kształconey przez siebie młodzieży, a stopnie nie sam tytuł honorowy w świecie uczonym stannowiące, lecz dające rękojmią niewątpliwą uzdolnienia teyże młodzieży do rozlicznych posług krajowych. Krok ten w przeciągu lat trzech był stanowczym: bo porównał pomiędzy sobą Wydziały i zbliżył ie do stanu drzewa wydającego owoce. Rok świeżo upłyniony z 18 $\frac{20}{27}$ zatrudniał Uniwersytet staraniem, aby też owoce były coraz pewniejsze, dojrzałsze, trwalsze i obfitsze. Dzięki składam Opatrzności, iż przy schyłku zawiadywania mego sterem tak wysokiey szkoły, dozwoliła mi doczekać téy szczęśliwéy zmiany starań poprzedniczych, na starania, iakie pozostaną najpóźniejszym moim następcom. Daleki iestem od przypisywania tak pomyślnego wypadku moim usiło-

waniom: są one najprzód skutkiem dzielnej opieki Kommissyi Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, potem gorliwości członków Rady Uniwersytetu, a nakoniec usilności Professorów.

Zmieniany kilkakrotnie układ planów naukowych dla każdego Wydziału, oznaczenie ściślejsze przedmiotów do każdego w życiu społeczném zawodu, nadanie związku i należytej styczności wszystkim Oddziałom, ulepszenie przepisów dotyczących się karności, examinów, i rozdawania stopni akademicznych, przerobienie nakoniec całego Statutu Uniwersyteckiego, te i tym podobne prace, tyle prawie zatrudniały w tym roku Członków Uniwersytetu, ile powierzonych im nauk wykład publiczny. Nowo ułożony Statut dla Uniwersytetu podany pod rozprawę Deputacyi, przez JW. Ministra z upoważnienia JO. Xcia Namiestnika tym końcem mianowany, a z członków Kommissyi Rządowej i z Rady Uniwersyteckiej pod prezydencją JW. Arcybiskupa i Prymasa złożony, od niego przyjęty i jako Projekt z jego polecenia wydrukowany, oczekuje wysokiego zatwierdzenia. Inne szkoły główne, gdzie dochód uczących od słuchaczy zależy, gdzie Rząd dalszą tylko ma nad nimi opiekę, gdzie wielość osób uczonych sprawia możność, iż każdy przedmiot co rok jest dawany, i gdzie jeden przedmiot po kilka osób wykłada, a mianowicie gdzie Uczniom zostawiona jest zupełna wolność, kiedy, iakich, i ile przedmiotów, oraz iak długo chcą słuchać; tam ustawy Statutu są nierównie łatwiejsze i krótsze; lecz za to rzetelna korzyść młodzieży oddana jest losowi: bo zostawiona niedoświadczony woli i niedostatecznemu poznaniu żywemu młodzieści. W naszym kraju, gdzie opatrzenie uczących nie może być poruczone szukającym nauki, gdzie ograniczona liczba osób musi więcej brać na siebie przedmiotów, gdzie Rząd chcąc mieć Edukacją narodową, z bliska nią kierując; potrzeba było więcej nierównie zachować względów, więcej ostrożności: a to pociągnęło za sobą więcej ustaw i przepisów. Pomnożone ustawy, pociągnęły za sobą ograniczenie samowolności, i obostrzenia; lecz zapewniły osiągnięcie głównego zamiaru. — Dla tego zapewne przyczyny obostrzenia, lubo zazwyczaj nieprzyjemne młodzieży, nieodstręcają bynajmniej od naszego Uniwersytetu. I owszem od początku o sto co rok liczniej się do niego zgromadza. Tak, iż w roku upłynionym liczba zapisanych ze 400 do 500 się podniosła. To nagłe pomnażanie się sprawiło, iż Auditoria na niektóre przedmioty, w początkach dostateczne, dzisiaj nie mogą obiać słuchaczy i wskazują niezbędną potrzebę obmyślenia obszerniejszych. — Że Uniwersytet nasz zyskuje co raz na zaufaniu, dowodzi tego nie tylko pomnażająca się znacznie ogólna liczba

uczniów, ale nadto i ta okoliczność, że wielu z innych Uniwersytetów do niego na ukończenie kursów swoich przybywa. Takich w roku upłynionym liczyliśmy 32. — Z części Polski nie należących do Królestwa 82. Ten szczęśliwy i wszelkie oczekiwania przechodzący wypadek, pozwala wnosić, iż Uniwersytet nasz acz niedawny, już stanął na pewnym stopniu w dążeniu swoim do doskonałości. Jakoż co do planu nauk, co do wewnętrznej jego organizacyi, już nie wiele pozostaie mu do życzenia, i może śmiało zapewnić, że przepisy wewnętrznego urzędnienia już w całej zupełności uskutecznia; lecz co do opatrzenia rozlicznych potrzeb, co do ogólnego uposażenia swojego, dalekim iest ieszcze nasz Uniwersytet od kresu, do którego dążyć iest jego zamiarem i koniecznym obowiązkiem. Wszakże to co iest, a czego niedostaie, naylepięj się okaże w obrazie wiernym pojedynczych Wydziałów.

Z żalem nie małym przychodzi mi uczynić uwagę, iż gdy liczba uczniów we wszystkich innych Wydziałach znacznie co rok się powiększa, liczba uczniów Wydziału Teologicznego, który z nowszych nayprzód urządzonym został, i któremu ważność jego słusznie pierwszeństwo przed innemi nadaie, już rok trzeci w iednój stoi mierze. Lubo Kommissya Rządowa pomoc swoją w stipendyach, dawniej na osób 21, do 30 rozciągnęła, z tém wszystkiém liczba wszystkich uczniów tyleż co w roku zaprzeszłym, to iest 34 tylko wynosiła. Zważając potrzebę całej w kraiu hierarchii kościelnej, liczba ta iest widocznie nieodpowiadającą. Uniwersytet zwracał na to od początku swojego baczność, i czynił co było w jego mocy, na podźwignienie tego Wydziału. Zastanawiał się nad zaważaniami tamującymi zakwitnienie, i podawał środki do ich uprzątnienia, w czém odwołuję się do trzech poprzedniczych raportów. Lecz, że środki te, albo wymagały znacznych kosztów, albo przy ich oszczędzeniu natrafiały na przeszkody trudne do zwalczenia; przeto dotychczas pożądanego skutku nie otrzymały. Naypierwszą i naygwałtowniejszą tego Wydziału potrzebą, iest Seminarium jeneralne, do którego założenia i urzędnienia już dawno projekt wygotowany, oczekuje wykonania. Plan także nauk w Wydziale rozszerzony i zatwierdzony, oczekuje funduszu, na przyzwanie iednej przynajmniej osoby do grona uczących. Zupełne zakwitnienie tego Wydziału w tenczas nastąpi, gdy cały stan duchowny dawniejszą świetność swoją odzyska, i gdy będzie można podług przepisów ogólnych ściśle czynić wybór co do przygotowniczego usposobienia w przybywających. Z piętnastu uczniów trzecieletnich w tym roku, dziewięciu złożyło z zaletą examina całokursowe i otrzymało stopień Magisterii, dwóch oddaliło się w ciągu roku dla słabości, inni na czas późniejszy odłożyli dobrowolnie ubieganie się o tenże zaszczyt.

Uczniowie X. Woyciech Ossoliński i Jan Pocięy otrzymali za rozprawy najlepsze, złote medale.

Wydział Prawa i Administracyi ciągle nayliczniejszy, iako do nayliczniejszych posług kraiowych usposobiający, miał uczniów 243, w większą część na naukę Prawa, w mniejszą na przedmioty Administracyi, w najmniejszą na obydwa razem Oddziały zapisanych. Examen całokursowy z osiągnięciem stopnia Magisterii złożyło uczniów 33, to iest: z Prawa i Administracyi 16, z Prawa samego 13, z nauk administracyjnych 4, — Czterém zalecono dalsze doskonalenie się, ośmiu dobrowolnie odłożyło swój examen. Na szczególniejszą zaletę w examinie zasłużyli Romuald Hube i Alexander Thisz. Medale złote za najlepsze rozprawy otrzymali Jan Dziekoński Magister Administracyi, i Bartłomiej Wilkowski Magister Prawa, w własnym Wydziale, Marcin Rosiński w Wydziale Filozoficznym. — Przybrane nad obowiązek godziny przez Professora Maciejowskiego na historią i Instytucye Prawa Rzymskiego, a przez Professora Urmowskiego na Encyklopedyą Prawa i Prawo Natury, okazały w czasie examiniów znaczny wpływ na postęp uczniów w innych przedmiotach. Dla tego Wydział podawał kilkakrotnie żądanie, aby przedmioty powyższe stanowiły odtąd dwie zupełne katedry, a zatem, aby Professorom tym zamienione zostało w obowiązek dawanie tychże przedmiotów po 6 godzin na tydzień. Co w tym roku dla zaleconych oszczędzeń nastąpić nie mogło, do tego zapewne w roku przyszłym przychyli się Kommissya Rządowa. Lubo Professorowie kontenci są z postępu uczniów w ogólności, uważają iednak, iż ten byłby jeszcze większy, gdyby świadectwa dojrzałości, zwłaszcza w języku łacińskim, były dla wszystkich z równą ścisłością udzielane; powtóre, gdyby wszyscy uczniowie opatrzeni byli w stosowne książki, mianowicie prawnicy w nieuchronnie potrzebne sobie *Corpus Juris Justinianei*; po trzecie, gdyby wielu uczniów nie obciążało się innemi pracami, po Biorach, u Mecenasów i Adwokatów, albo dawaniem prywatnych lekcyy. Wydział ten nie miał długo żadnego stipendium; lecz odtąd, gdy Summa Złotych 6000 zapisana dla niego przez ś. p. Strzałkowskiego Sędziego Trybunału, staraniem Professora Engelke od sukcesorów odebrana i na dobrach Rabin etc. w Powiecie Zgierskim prawnie zabezpieczoną została, przeto procenta od teyże Summy, złączone z procentami od summy 5000 Złotych, na które JW. Nepomucen Małachowski obligacyą hipoteczną dla tegoż Wydziału darował, mogą choć szczupłe stanowić stipendia, o co Wydział uczyni, gdzie należy, przełożenie. Dla rozszerzenia przedmiotów Administracyjnych, wysłany został kosztem Rządu za granicę

po ukończeniu kursu Prawa i Administracyi, i po otrzymaniu z tego obojga stopnia *Magisterii*, pełen nadziei młodzieniec Stanisław Kunatt, który już od Zwierzchności Instytutów zwiedzanych, już od rodaków będących za granicą, którym był polecony, iak naysiękniejszą zyskał zaletę. Pan Oczapowski już drugi rok bawiący na uczonych podróżach, koło nowego roku ma przybyć na wykładanie Agronomii.

Wydział Lekarski miał zapisanych uczniów 79; z tych 35 sposobilo się na Lekarzy wyższych, 23 na Farmaceutów, 21 na Chirurgów niższych. Examen całokursowy składało w tym Wydziale osób 17, z których otrzymało stopień Magistrów Chirurgii 3, Farmacyi 7, Akuszera 1, Chirurgów niższego rzędu 5. Jednemu nabywać ieszcze potrzebnych wiadomości zalecono, siedmiu zaś w tych dniach dopiero składają examen do stopnia Magistrów Medycyny i Chirurgii. Medal złoty za rozprawę naylepszą z tego Wydziału otrzymał Andrzej Duszyński. — Do grona Professorów przybył Doktor Roliński, dawniey Fizyk Woiewództwa Podlaskiego, i iako Professor stały objął katedrę Anatomii. Pod iego przewodnictwem do zbioru Anatomicznego przybyły następujące *præparata*: z Anatomii człowieka w stanie zdrowia, 40 preparatów Osteologicznych, licząc w to dwa kościoskłady naturalne i 9 sztucznych; 8 preparatów Syndesmologicznych; 32 Splachnologicznych; 14 Angiologicznych i 3 Newrologicznych. — Z Anatomii patologicznę 49 sztuk różnych tworów ciała chorobliwych; 7 dziwotworów nadesłanych z różnych stron do Wydziału. — Z Anatomii porównawczę preparatów różnych sztuk 56. — Helmintów, czyli robaków wewnętrznych z człowieka i zwierząt sztuk 6. — Dla ułatwienia prac podobnych, wystawiony został bielnik Anatomiczny, a pracownia Anatomiczna w różne sprzęty opatrzoną została. — Pod przewodnictwem innych Professorów, do zbioru materyi medycznę przybyło sztuk nowych 71; do zbioru farmaceutycznego preparatów 34, nie licząc w to rzeczy przez uczniów na examen wyrobionych. — Gabinet Chirurgiczny zbogacony został wielą narzędziami i machinami; Biblioteka podręczna nabyła dzieł ważnych 29. — Klinika terapeutyczna dawała pomoc lekarską w roku upłynionym 66 chorym pfcii oboiędzy: Z tych odzyskało zdrowie 47, przeniesiono do szpitalów, tych, którzy przestali bydz przedmiotem Instrukcyi 12, umarło 7. — Klinika Chirurgiczna, o której stanie zdana będzie dzisiay sprawa szczegółowa, opatrywała osób 58, z tych wyleczono osób 52, przestało być przedmiotem nauki 4, a dwie umarło. — Na 28 osobach wykonano ważne operacye, z których 27 zupełnie odpowiedziały zamiarowi, a iedna przez połowę tylko pomyslnym

skutkiem uwięczoną została. Była to tak zwana *Sectio Cæsarea* na osobie żywéj wykonana, za pomocą której wydobyto dziecię czérstwe dotąd żyjące, a matka w skutku zapalenia trzewów w pięć dni po operacyi żyć przestała. Instytut położniczy opatrywał w ciągu roku 138 ciężarnych; z tych porodziło 129, opuściło Instytut 2, umarła iedna, pozostaie na rok następny 7. Porodów naturalnych było 118, za pomocą sztuki 11, wszystkie pojedyncze, wydały synów 73, córek 56, ogółem dzieci 129. — Szkoła Akuszerek miała na pierwszym kursie półrocznym uczennic 27, na drugim 22, wydała usposobionych w przeciągu roku 23. — Wydział Lekarski zważając, iż sposobienie Chirurgów niższego rzędu podług dotychczasowych przepisów nie odpowiadało swemu celowi, małą pomoc niosło cierpiący ludzkości, i samym Chirurgom niezabezpieczało ich utrzymania, powziął myśl sposobienia Lekarzy niższego rzędu, którzyby i w Chirurgii i w Medycynie słuchając popularnego wykładu nauk umyślnie dla siebie skróconych, mogli nieść pomoc nie tylko w chorobach zewnętrznych, ale i wewnętrznych, iako nayeściej ściśle z sobą połączonych, z odwołaniem się iednak w przypadkach ważniejszych do Fizyków Woiewódzkich i Powiatowych, lub innych Lekarzy wyższego rzędu. Rodzay takowych Lekarzy iuż gdzie indziej zaprowadzony, iest arcy-pożytecznym dla okolic odległych od miast znaczniejszych, a wszędzie dla massy ludu uboższej. Zważając zaś tenże Wydział, ile Lekarze wyżsi potrzebiuą nauk pomocniczych z innych Wydziałów, zważając wzrost nagły i liczne rozgałęzienie właściwych nauk lekarskich, uznał za potrzebę, aby sposobiący się na uczonych, w całym znaczeniu tego wyrazu, Lekarzy, mieli sobie przedłużony kurs całkowity do lat 5ciu. Tym końcem ułożony i zatwierdzony został na rok następny nowy wcale plan nauk dla tego Wydziału.

Wydział filozoficzny naymniey liczny co do uczniów właściwych, zapisał ich tylko 17; tyleż co w roku zaprzeszłym. — Lecz iako pomocniczy dla wszystkich innych, sposobił 194, czego rapporta z examinów rocznych dowodzą. Siedmiu uczniów trzecieletnich po examine całokursowym otrzymali stopień *Magisterii*, z których sześciu użyci zostali do szkół publicznych iako Nauczyciele. Medal złoty za rozprawę otrzymał Wawrzyniec Hileczyński Magister tegoż Wydziału. Professor Szkoły Woiewódzkiej Kieleckiej Adryan Krzyżanowski, dopełniwszy warunków prawem przepisanych, otrzymał stopień Doktora Filozofii, i obeymuie w Wydziale tym miejsce Professora Skolimowskiego, który z pożytkiem uczniów przez lat trzy powierzone sobie przedmioty Matematyki wyższej wykładał, a teraz z żalem kolegów uwolnienie od obowiązków w Uni-

wersytecie na własne żądanie otrzymuie. — Do zupełnego składu Oddziału Matematycznego, żąda Wydział przynajmniej iednój ieszcze osoby uczący. — Gabinety tego Wydziału, Fizyczny i Chemiczny, okazały, iż są w stanie wiele robić doświadczeń, i że im wiele ieszcze narzędzi do obecnego stanu tych umiejętności brakuie. Gabinet Fizyczny już ma zapewnioną dla siebie salę dogodniejszą w nowo wznoszącym się gmachu, przeznaczonym na posiedzenia publiczne Uniwersytetu i na większe Auditoria. Laboratorium Chemiczne spodziewa się także otrzymać z czasem dom nowy, podług planu wygotowanego. Gabinet Zoologiczny w początkach swoich pięknie wzrastający, w dalszém rozwinięciu nie mało doznaie trudności, co do porządkowania rzeczy nawet już gotowych. Przybyło iednak do zbiorów iego częścią zakupionych, częścią darowanych i przez Preparatora przysposobionych sztuk kilkadziesiąt. — Gabinet Mineralogiczny w roku tym co do głównéj części sprowadzony, kilką innemi zbiorami pomnożony, ze wszystkich Gabinetów naykompletniejszy, iest już prawdziwą Instytutu ozdobą. Winniśmy oddać słuszość gorliwości Professora Pawłowicza, który w krótkim czasie wakacyi ułożył i uporządkował podług systematu P. Haiiy 7677 sztuk minerałów, o tyle, iż wszystkie ich gatunki są już oznaczone, a pozostaia do oznaczenia ich zmiany, które koniecznie długiego czasu wymagaią. Jak z iednéj strony rozwesela oko dobór minerałów i ich piękny porządek, tak z drugiéj zasmuca to postrzeżenie, iż dla szczupłości miejsca znaczna część tychże pozostać musi ukryta w szufladach, a nawet i w pakach. Tenże niedostatek miejsca opóźni nieco uskutecznienie zbawiennego zamiaru, który powzięła Kommissya Rządowa uformowania z pozostałych od wielkiego zbioru licznych exemplarzy, mniejszych zbiorów mineralogicznych, dla szkół Woiewódzkich i Wydziałowych. — Rozległy ogród botaniczny, iedna z ozdób naypiękniejszy okolicy Warszawy, równy prawie postęp w tym roku, iak i w przeszłym okazał. Różne części iego gorzyste, w kłęśte i równe zostały lepiéj urządzone, i przez zasadzenie kłombów, zasianie trawników, urządzenie dróg i stosowne do miejsca odmiany upięknione. W części owocowéj postawione podługne i poprzeczne parkany zabezpieczaią wzrost półtora tysiąca drzew z Francyi sprowadzonych, których szczepy rozkrzewiać będą naylepsze gatunki owoców po całym kraiu. Właściwą szkołkę botaniczną, iako część nayważniejszą ogrodu, znacznie ulepszono i wytrzymałcami w gruncie roślinami powiększono. — Ogólna liczba roślin, już zakupionemi z ogrodów Drezdeńskich, już darowanemi, a naywięcéj przez zamianę z Królewca, Dorpatu, Wilna, Krzemieńca, Niedźwiedzia i Helenowa, do tysiąca gatunków pomnożoną została. Otrzymane nasiona z Peters-

burga, Paryża, Berlina, Krakowa i Gorenki wiele także roślin nowych przyczyniły: tak, iż cały zbiór naszego ogrodu do 7000 odmiennych gatunków obeymuie; a zatem o dwa tysiące więcej iak w roku przeszłym. Na rośliny, dla których dawniejsze trebhauzy były za niskie, wymurowano trebhaus nowy. Gdy Etat dozwoli przydać Dyrektorowi ogrodu Adjunkta, na ten czas szkoły Woiewódzkie mogą się spodziewać opatrzenia z ogrodu naszego w zbiory botaniczne. — Mury Obserwatorium Astronomicznego już doszły wysokości zamierzoney i pokrywaią się dachem témczasowém. Zamówione narzędzia astronomiczne już są w drodze z Monachium pod okiem właściwego Professora.

Wydział Nauk i sztuk pięknych liczył uczniów, rachuiąc w to Elewów Kommissyi Rządowéy Spraw Wewnętrznych, tudzież Kommissyi urządzaiący dobra i lasy narodowe 151. — Oddział sam Nauk zapisał tylko 29: ale że nauki iego są pomocniczemi dla innych Wydziałów, sposobił przeto niemniéy wszystkich, iak Wydział Filozoficzny. Z Oddziału tego sześciu uczniów trzecieletnich i jeden z Uniwersytetu Krakowskiego Kandydat, składali Examen całokursowy, i wszyscy otrzymali stopień *Magisterii*. Medal złoty za rozprawę naylepszą otrzymał Magister tego Wydziału Łukasz Koncewicz. — Z Oddziału sztuk pięknych 7 uczniów przykładaiących się do Budownictwa i Miernictwa po raz piérwszy wystąpili do Examinu całokursowego, i sześciom przyznano należyte usposobienie. — Uczniowie przykładaiący się do Rysunków, Rzeźby, Malarstwa i Rytownictwa, postęp swój pod sąd publiczności przy spólnéy wystawie poddali. — W tym Wydziale Katedry Mechaniki praktycznéy i Budownictwa wodnego, pierwsza od założenia Uniwersytetu, druga od lat dwu wakuią. Spodziewamy się, iż wysłani za granicę młodzi Kandydaci na doskonalénie się w tych przedmiotach, a maiący w roku bieżącym powrócić, odpowiedzą długiemu oczekiwaniu. Pan Maluński, Professor Rzeźbiarstwa, przeięty sławą Mistrza téy sztuki Thorwaldsena, udał się w raz z nim do Rzymu dla przypatrzenia się wzorom wyższéy doskonałości. Uczniowie zaś iego pod przewodnictwem Professorów Malarstwa prace swoje kontynuowali. Tenże Oddział otrzymuie na rok następny dom umyślnie dla niego wystawiony, ozdobny, lecz nie ze wszystkiém iego potrzebom odpowiadaiący. Rysunki topograficzne nie maią w nim mieysca. Antresole znaczną część gmachu zajmuiące, ledwie na składy są przydatuemi. — Oddział Literatury dla pewniejszego iéy postępu, życzy rozdziału Katedry Polskiéy na dwie inne: Literatury ogólnéy i Literatury właściwie Polskiéy. — Tenże Oddział poniósł niemalą stratę przez oddalenie się do Wilna Professora i razem Bibliotekarza Joachima Lelewel, który

talentami i przymiotami duszy powszechny dla siebie zjednał szacunek. Biblioteka, przez opuszczenie sal dotychczas na wzory gipsowe i inne potrzeby sztuk pięknych w prawym korpusu skrzydle zajmowanych, zyskuje na miejscu, lecz to potrzebuje znacznych odmian i zupełne uporządkowanie Biblioteki, pomimo największej usilności ię pracowników, długiego jeszcze czasu wymagać będzie. Pomnożona nagle w roku przeszłym xiąg liczba, wymaga koniecznie, aby dla rozszerzenia Biblioteki i drugie skrzydło korpusu, w którym témczasowie mieści się, Gabinet Zoologiczny, uprzątnionem zostało. Tegoż wymaga i samo uporządkowanie wspomnionego Gabinetu, który teraz na dwóch piątrach rozrzucony i ściśniony, nie może tego, co już ma, na widok wystawić. Wzniesione dotąd domy, iako na inny przeznaczone użytek, nie mogą przyjąć tych szacownych zbiorów. — Sala górna nowego gmachu sztuk pięknych, choćby mogła dać im przytułek, to tylko témczasowy. Sala ta godna przeznaczenia swojego na galerią obrazów, oczekuje okrycia ścian swoich olejnemi wzorami, na których uczniom władaiącym już pendzlem zupełnie zbývá. Dotychczas bowiem w rysunki tylko i gipsy opatrzeni iesteśmy. — A że, iakośmy namienili, i Gabinet Mineralogiczny w tym samym znajduje się przypadku, że w szczupłym lokalu témczasowie umieszczony, nie może bogactw swoich rozwinąć, przeto okazuje się konieczna potrzeba osobnego gmachu nowego na umieszczenie wszystkich zbiorów Historii Naturalnej, a z czasem i zbioru Anatomii porównawczej. — Oddział Nauk przyrodzonych w roku upłynionym podał do tego plan stosowny, który się podobał. Uskutecznienie tego planu zabezpieczyć iedynie może Gabinety od uszkodzeń w częstym przenoszeniu, od kosztów znacznych na témczasowe i do miejsc stosowane porządki, które z czasem na mało się przydadzą. Stałe nakoniec umieszczenie Gabinetów dozwoli ich układu w sposób godny obecnego stopnia nauk przyrodzonych. —

Z tego wykazu widzieć się daie we wszystkich Wydziałach ruch i dążność do podwyższenia korzyści, iakimi Szkoła główna wypłacać się krajowi powinna, za koszta na nią łożone. Młodzież w miarę coraz ściślejszego zachowania przepisów, coraz większy okazuje postęp w naukach, już przez Examina już przez rozprawy, tak z obowiązku do otrzymania stopni Akademicznych, iak z dobrej woli do osiągnięcia nagród w danych materyach pisane. — Sprawowanie się uczniów w obrębach murów akademickich, nieściągnęło plamy na żadnego. Po za ich obwodem kilku niebacznych przestąpiło zakaz Zwierzchności, i ściągnęło na siebie podeyrzenie, iakoby chcieli, przeymować obce

zabawy i zwyczajnie. Oddaleni nieznaidą naśladowców, gdyż ogół, nie tak łatwy do obłąkania, trzymając się zdrowej rady, okrył wzgardą niezgodny z dobrém wychowaniem cudzoziemski obyczaj, i zapewnił Zwierzchność, że od niego zawsze będzie dalekim.

JW. Ministrze i cała wysoka Władzo, którzy poruczony jest naywyższy kierunek wychowania narodowej Młodzieży! o to jest obraz wierny Instytutu, który jest szczytem budowy waszjej opiece oddany. Widzicie w nim i to wszystko, czém się już chlubi, i to, na czém mu zbywa. Pomiiam w nim opatrzenie Professorów, którzy niemają pomieszkań w bliskości miejsca swoich obowiązków: wystawiam tylko naukowe potrzeby. — Do zupełności tego obrazu winienem dodać, że Etat Uniwersytetu do tych czas same tylko pensye uczących obéymuie. Gabinety zaś i inne rozliczne potrzeby szczególni assygnacyami były dotąd opatrywané. Co w początkach było środkiem naylepszym, to teraz staie się niedogodnym, a w zbiegu okoliczności może niepodobnym. Czas więc iest i konieczna wymaga tego potrzeba, aby nowa ta świątynia nauk duchownych i świeckich otrzymała stałe, Dyplomem Najiaśniejszego Założyciela zastrzeżone, uposażenie, które nietamując iey dążenia do wskazanego zamiaru, ułatwiliby dopełnienie woli Naywyższej tegoż Dyplomu, chcącý nasz Uniwersytet mieć w równi ze wszystkimi innemi. Już i w tym względzie podaliśmy projekt wygotowany. Dostoini wykonywacze woli Naylepszego z Monarchów! nie znajdziecie w nim nic przesadzonego, nic co by nie zmierzało do zakwitnienia tego wysokiego Instytutu. A ieżeli nayskromniejsze wyliczenie, wszystkich iego potrzeb razem zebranych, podwoi blisko Summę dotychczasowego Etatu, pomniycie na wielkość dzieła tak pomyślnie rozpoczętego, które się cofać nigdy nie powinno, Naród, który pod berłem błogosławionym tak świetny zapaf okazuje do nauk, nie może szczędzić nieuchronnych kosztów na to, od czego istotne i obecnego i przyszłych pokoleń dobro zależy. Najiaśniejszy zaś Monarcha założyciel tylu szkół głównych, iak był hojnym dla innych, tak i dla naszej szczodroblivości Swoięy nie odmówi.

Czyli tą samą drogą postępować koniecznie należy w dawaniu nauk, którą postępowano w ich tworzeniu?

Wytlomaczyć winienem, w jakim znaczeniu zadanie biorę, aby tém łatwiej zrozumieć można dalsze rozumowania. Wypada w tym celu namienić niektóre prawdy ogólne, znane powszechnie. Jedną jest dla nas nauka, to jest znajomość wszystkiego, cokolwiek wiąże się z nami, co na nas działa. Nie możemy znać wszystkich rzeczy, bo nie wszystkie rzeczy działają na każdego, i nie działają jednakowo. Kilka osób uważając razem też same przedmioty, nie jednakowego doznają wrażenia, nie jednakowych nabywają wyobrażeń; słabe, ograniczone siły poznawania naszego. Dzielimy przeto wiadomości, porządkujemy podobne, i z tąd tworzą się szczególne nauki, z których wybieramy stosowne dla siebie, i tym więcej, niżeli innym, poświęcamy zatrudnień, z tąd pochodzi, że jedni iedne, drudzy drugie nauki obszerniey posiadają.

Wszystkie nauki są potrzebne, są użyteczne dla ogółu towarzystwa ludzi; szczególnym zaś osobom iedne więcej niż drugie służą, według zdatości, upolobania i zatrudnień każdego.

Wiele czasu upłynęło, nim potrafili ludzie nagromadzić wiadomości; z tych stopniami porównywania, zbliżania iednich ku drugim czynione, naprowadziły na rozmaite wnioski, wiązania, odkrycia prawd ogólnych i użytecznych zastosowań. Powolnym krokiem porządkowania i układy wiadomości naszych następowały. Składały się wieki na utworzenie nauk szczególnych, i w tych prawie codziennie nowe zmiany, dodatki, uogólniania, poprawy, udoskonalenia są czynione.

W takim więc rozumieniu nauki biorąc, iako oddzielny zbiór pewnego rodzaju wiadomości, ułożonych w łatwym i przyzwoitym porządku, z którego wypływają ogólne prawdy, i przepisy użyteczne; wypada zastanowić się, iaką drogą tworzone były?

We wszystkich rzeczach ludzkich doświadczenia poprzedzały zawsze wy-
nalezienie prawideł, wprzód były czyny niżeli przepisy względem nich. Do-
świadczenia iednego człowieka, chociaż z całego życia iego nie są tak liczne,
iżby z nich wiele porównywać i prawideł wyciągnąć można. Życie towarzy-
skie i ten pomyślny sprawuje skutek, że ułatwia poznanie doświadczeń cu-
dzych, doświadczeń wielości ludzi, doświadczeń poprzedników naszych, doświad-
czeń wiekami zbieranych. Skutecznym na ten koniec stają się środkiem po-
dania ustne, a wynalazek pisma trwały był wiadomości podań nadaie, uwie-
cznia ich pamięć; tém więcéy rozszerzenie druku przenosi szybkim pędem
z iednego, że tak powiem, końca ziemi na drugi wiadomości o każdym zda-
rzeniu i doświadczeniu czyny i dzieie wszystkich mieysc i czasów czyni obe-
cne każdemu, który chciwy jest czytania i rozmyślenia. Z nagromadzonych
przez te sposoby wiadomości pracowici, i głęboko myślący ludzie wyprowa-
dzaią szereg prawd ogólnych i przepisów. Pierwsi uczeni, o których pamiątki
doszły naszych czasów, z zapasów tego rodzaju utworzyli nauki początkowe,
które ciągle pomnażane, są doskonałone, i zawsze przez nowe odkrycia po-
większane będą, bo nieskończoność w dziełach Stworcy widoczna jest dla nas,
a dążenie ku doskonałości właściwym jest udziałem człowieka; im więcéy
czynimy doświadczeń, tém więcéy na nowe wątpliwości i powody dociekań
natrafiamy, których nie zgłębiemy nigdy zupełnie.

Wiele upłynęło wieków między początkiem mowy ludzkiej, utworzeniem
i używaniem różnych języków a ułożeniem ich Grammatyki (a). Wiele od-
bywało się zamian między ludźmi, wiele bywało wymiarów, nim rachunki i
rozmiar pod pewne prawidła matematyczne podciągnięte zostały. Spie-
wali Poeci natchnieni duchem wieszczym, używano różnych dźwięków głosu
ludzkiego, i narzędzi rozmaitych, zaczem nauka Poezyi i Muzyki odkryta.
Wiele poprzedzało doświadczeń różnego rzędu towarzystw ludzkich (b),
wiele rozsądzono sporów o moje i twoie, nim prawodastwo i prawoznactwo
czyli prawnictwo w ogólności stałsze otrzymało zasady. Historia każdéy nauki,
od pierwszych iéy początków aż do czasów naszych ciekawym i objaśniają-

(a) Pierwszą Grammatykę Polskiego języka wydał Stanisław Zaborowski roku 1519,
a od dawnego czasu Polacy oyczystego języka używali; toż samo powiedzieć
można o Grammatykach innych języków.

(b) *Diogenes Laert.* w Xięd. 5. §. 27. pisze, że Arystoteles zebrał 150 form rządów
w różnych Państwach, a Ammoniusz w życiu Arystotelesa posuwa tę liczbę do 255.

cym ogrom usiłowań ludzkich staie się obrazem. Odkrycie i utworzenie nauk wielkiem iest dziełem rozumu ludzkiego; przyczyniały się do tego dzieła, wszystkie narody; iest to dzieło całego ogółu ludzi, skutek zebranych razem w ieden środek prac i dociekań wszystkich osób w różnych wiekach i miejscach żyjących.

Ten rys kćótłki właściwego sposobu utworzenia nauk daie poznać, iak z małych cząstek wielkie powstaią twory, iak słabe są siły pojedynczych osób, a dzielne niezmiernie połączonych w towarzyskie związki.

Prześniemy na tym wniosku ogólnym z poprzednich wynikającym uwagę, że tworzyły się nauki ze szczegółów, że wielość tych szczegółów dała powód do czynienia między niemi rozlicznych porównywań, i do wyprowadzenia ogólnych prawideł, które w naukach uporządkowane ważne dla umysłu naszego odkrywaią prawdy, i pożyteczne ich użycie usposabiaią, tak z powodu rzeczy, względem których podaią nam wiadomości ciągiem doświadczeń wielkimi stwierdzanych wzniecane i umacniane; jakoteż i z powodu wykazania sił umysłu naszego, które do uwagi i zgłębiania nagromadzonych wiadomości użte dziwnym sposobem rozwiaiają swą dzielność i doskonałą.

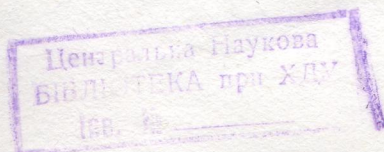
Jedna iest droga w tworzeniu nauk składanie z cząstek przyzwoicie połączonych całości użytecznéy, lecz czy ta tylko iest droga w ich uczeniu? Można tu uczynić porównanie z budową zmysłową. Zgromadzamy i usposabiamy rzeczy do składu budowy wchodzące, zakładamy mocne fundamenta, stawiamy na nich ściany coraz wyżey; spaiamy wszystko dogodnie, zakończamy nakryciem; inaczej budować niepodobna; lecz poznanie budowy ukończonéy nie iedną drogą następować może, albo trzeba bydz świadkiem ciągłym wszystkich dziełań przy budowie, alboliteż rozpatrzyć się dobrze we wszystkich iey częściach, gdy iuż postawiona, tu można zaczynać czy od dołu, czy od góry, byleby każda część rozpoznać dokładnie i stosowne połączenie części wszystkich. Długa iest droga nieodstępować żadnego dziełańia w budowie, krótsza obeyrzeć budowę iuż postawioną, obydwie daia poznać budowę. Równie skład budowy umysłowey, czyli nauki szczególne nie tą drogą iedynie poznawane być mogą, którą tworzone były. Zastanówmy tu cokolwiek uwagę naszą nad treścią choć ogólnych świadectw z powszechnych dzieiów wyiętych, które utworzenie i wykładanie nauk wykazuią aż do tego kresu, do iakiego dais doszły.

Filozofom Greckim winniśmy po większey części pierwsze początki w naukach. Arystoteles szczególniey sławny w porządkowaniu wiadomości. Rzymianie więcę pilnowali oręża niżeli nauk. Nauka prawa iedynie naywięcéy im winna. Zdaie się, że Rzymianie bezprzestannie zajęci zatrudnieniami rycerskimi w ciągłych wojnach z sąsiadami, zwracali myśl swoją i na domowe zatargi, i na spory między mieszkańcami Rzymu o moje i twoie, a iako w bitwach ledwo kiedy zwyciężonemi byli, tak też w utarczkach prawnych odkryli i wyjaśnili wszystkie stosunki między współobywatelami, w wielu względach dokładnie, a osobliwie co do umów i obowiązań tak obszernie i doskonale, że ich następcom nie pozostaie nic więcę w tym przedmiocie, iak roztropny czynić wybór z wielości przepisów Prawa Rzymskiego, i przyzwoite zastosowanie do miejsca, czasu, oraz wszystkich okoliczności obecnych, w iakich znajdują się narody. Ustawiczne zmiany, a na reszcie upadek ogromu Państwa Rzymskiego, nie mogły wzbudzać użytecznego do nauk popędu. Odpoczynek po tak długich i gwałtownych wstrząśnieniach, zwłaszcza gdy obalenie Cesarstwa wschodniego nastąpiło, zachęcał do naśladowania pozostałych i ochronionych od zupełney zagłady szczątków starożytności. Arystoteles czyli szkoła Perypatetyczna niepoznane dobrze zajmowały po większey części umysły w wiekach średnich. Uwodzono się więcę za powierzchownością niezważając istoty, formy brano za myśli, subtelności dowcipne za użyteczne prawdy i przystosowania. Rozprawiano wiele o rozmaitych iakościach rzeczy, a rzeczywistych własności nieznano, mówiono wiele o skrytych przyczynach, a nie zastanowiano się nad skutkami widocznymi. Bakon z Werulanum wykazał błędy takiego używania nauk, zwrócił umysły na właściwą myślenia drogę; szkoda że zadziwiałący swój geniusz w zgłębianiu się naszych poznawania, splamił zepsuciem serca swego, i zostawił haniebne zgorszenie z niegodziwego postępowania swojego, które ukarała nawet sprawiedliwość ludzka, pomimo wysokich urzędów, iakie piastował. Uległość w młodości złym skłonnościom zaszczerpiła namiętności nieprawę, którym ślepe posłuszeństwo utworzyło szkodliwe nałogi, przytłumiające nayzbawienniejsze rady, przestrogi i pobudki rozumu. Tak to trudno o doskonałość między ludźmi, trudno aby wszystkie przymioty dobre zjednoczone były w jedney osobie. Nowe światło w naukach rzucone przez Bakona cały świat oświeciło. Naukowe usiłowania właściwą kierowane drogą olbrzymie postępy okazały. Wydoskonalono nauki dawniey znane, nowe potworzone, ułatwiono poznanie wszystkich. Dostateczne są teraz xiążki w każdym rodzaju wiadomości dla nabywania zasad, które kierują zastosowaniem nauki do użytku. Zamiar tego pisma nie pozwala tu przytaczać obszernych krótkiego tego rysu wywo-

dów. Zastanowię się przynajmniej nad teraźniejszym sposobem więcej używanym w wykładaniu nauk.

We wszystkich xiążkach ułatwiających nabywanie wiadomości naukowych bywa ogólny obraz całej nauki, rozbiór iego na części właściwe, stosowne tych części powiązanie, oddzielne wyobrażenia i wyrazy na nie, podług których uważając pewne przymioty w rzeczach, podług nich czyniąc porównywania i wnioski wyciągając, poznaemy to wszystko, co w rzeczach dostępne poznawaniu naszemu, i użyteczne w zastosowaniu rzeczy poznanych do naszego dobra. W każdej nauce szczególny jest język, wyrazy właściwe czyli techniczne, jakoby narzędzia umysłowe, za których pomocą nasz umysł obeymuie wiadomości, wiąże je, przerabia, i tworzy z nich całość użyteczną, której roztropne użycie przyczynia się do gruntownego oświecenia, a tém samém wszelakie dobro sprawuie, iakiego oświecenie rzeczywiste staie się źródłem obfitém. Jak znajdując się w okolicy wielością różnych przedmiotów urozmaiconéy, zastanawiamy się naprzód nad całością, a potem każdą iey część bacznie oglądamy, abyśmy ogólny obraz uporządkowany we wszystkich swych szczegółach téy okolicy w umyśle naszym wykryśli, że tak powiem, abyśmy pierwszy niejako zarys z zastanowienia się ogólnego nabyty częściowemi postrzeżeniami, jakoby cieniami właściwemi dopełnili; tak też nauka szczególna poznana dokładnie we wszystkich iey oddziałach, naprzód z ogólnego iey rysu, a potem z dopełnienia i umocnienia tegoż rysu przez szczegółowe rozbiory i układanie uważanych wyobrażeń częściowo, daie nam zupełny obraz wiadomości, z których wiele prawd i przepisów wyciągamy do użytecznego kierowania rzeczami i czynami naszemi służących. W robotach ręcznych im prościeysza machina, mniej w niéy części, a odpowiada przeznaczeniu swemu, tém iest doskonalszą; toż samo powiedzieć można o naukach szczególnych, im są składem mniej powikłanym pewnego rodzaju wiadomości naszych, tém lepiej ułatwiają poznanie i użycie przedmiotów, które obeymuia. Wybór wyobrażeń, jasne ich wyrażenie, prosty w ułożeniu ich i powiązaniu porządek, dobroć uczenia stanowi.

I w tworzeniu nauk, i w uczeniu już utworzonych, potrzeba znać szczegóły, powiązać je w całość, lecz można powiedzieć, że w tworzeniu nauk zgromadza się wielość szczegółów, a później porównywa się i porządkuie, w uczeniu zaś nauk układa się od razu porządek między dobranemi szczegółami już gotowemi, i natychmiast dokładna w umyśle naszym następuje całość.

Nie we wszystkich naukach jednakowy związek wyobrażeń i układ okazuje się, bo w iednych więcej, w drugich mniej mieści się przedmiotów, jedne więcej mają zmysłowych wyobrażeń, inne umysłowych, do iednych bystrzej pamięci potrzeba, do iunych ścisleyszego rozumowania; lecz we wszystkich znać należy wszelakie części i ich połączenia, aby nauczyć się prawd i przepisów, które podają dla przyzwoitego kierowania rzeczami i ludźmi według właściwego użytku i przeznaczenia nauki.

Taż sama nauka nie jednakowo jest przez uczonych wykładana, bo każdy człowiek iak się różni zewnętrzną postacią od drugich, tak też szczególny ma sposób myślenia, porządkowania wyobrażeń swoich i ich tłómaczenia; lecz dokładny wybór szczegółów do nauki, dobre ich porywnywania, i wiązanie zaletę uczenia stanowi, które przymioty mniej więcej znajdują się we wszystkich dziełach lepszych do wykładania nauk już wydanych. Jak w księgozbiorach różnym porządkiem układane są książki, a w każdym układzie ieden jest zamiar główny: zbliżyć ku sobie książki podobne, i ułatwiać znalezienie każdej w potrzebie; tak w wykładaniu nauk o taki porządek starać się należy, który odkrywa i wyjaśnia wszelakie zasady i prawidła, jakie istotnym są celem, i właściwym owocem nauki szczególnej. Nie na próżno wyrzeczono, że porządek duszą jest rzeczy; i w naukach najważniejszym staie się widokiem.

Nie zaprzeczam, że można nabywać wiadomości podobnego używając sposobu, który posłużył do utworzenia nauk; lecz utrzymuję, że krótsza jest droga w uczeniu się i uczeniu, przechodzić nauki w właściwem w nich powiązaniu wyobrażeń i uwag.

Zarzucić można, że nabyta nauka uporządkowanym szeregiem wyobrażeń nie obejmuje wszystkich szczegółów; lecz poznany związek wybranych szczegółów do nauki, ułatwia umieszczenie w umyśle naszym innych, które podobne są wybranym. I tak przechodząc naukę o zwierzętach, których dotąd już jest znanych przeszło dwadzieścia tysięcy; gdyby wypadało rozpoznawać z nich każde osobno, nie wystarczyłoby na ten koniec całe życie człowieka; a mając dokładne wyobrażenia wszystkich w historii zwierząt, gromad, rządów rodzajów, gatunków, postrzeżone zwierze łatwo poznać i opisać można przez uważanie w nim cech podobnych, podług których układy wiadomości do historii zwierząt są czynione. Też samo powiedzieć można o Botanice i o innych naukach przyrodzonych, a nawet o wszystkich naukach,

które zbogacają każdym rodzajem wiadomości nasz umysł, chociaż do ich składu więcej umysłowe i oderwane od rzeczy, niżeli zmysłowe przedmioty wyobrażeń wchodzi. Na przykład w nauce Prawa, aby przeysć zupełnie przez wszystkie szczegóły Prawo Rzymskie, nie byłoby dosyć na zgłębieniu obszernego dzieła, nazwanego *Corpus Juris Civilis*, potrzebaby jeszcze zgłębić i porównywać wszystkie rękopisma, gdyby te do naszych czasów dochowane zostały w dwóch tysiącach książek, jak sam Justinian wyznaie, obięte (c), z których jest wyciągiem część tego dzieła, mająca imię Pandekta, a ucząc się Prawa z wybranych i uporządkowanych dokładnie zasad jego, w nie tak długim czasie rozpoznać można wszystkie stosunki między ludźmi tak Prawem Rzymskim, jakoteż i Prawami innemi wskazane. Na co tam wielości środków używać, gdzie mniejsza ich liczba jest dostateczna? Na co to utrudzać, co łatwe być powinno? Na co ciernie tam zasadzać, gdzie ma być ścieżka ubita? Zawsze jednak pamiętać na to nieuchronne zastrzeżenie należy, że przestępszy naukę choć uporządkowanym wyobrażeń sposobem, nie można na tem przestać dla ugruntowania w sobie wiadomości, lecz dopełniać tych wiadomości potrzeba przez baczną rozagę, i samowolne powtarzanie nauki; przez przydawanie do nich własnych postrzeżeń i doświadczeń cudzych, które pospolicie w różnych książkach są umieszczone. Kto chce posiadać dokładnie naukę iaką, ciągle nad ię przedmiotami pracować powinien; lecz raz przestępszy z uwagą tę naukę podług wszystkich ię zasad, sam z łatwością przez własnowolne myślenie i uwagi doskonalić się może.

Ucząc się sposobem tworzenia nauk, długo pracować pod dokładnem przewodnictwem potrzeba. Nagromadziwszy wiele szczegółów, nie tak łatwo dobry w nich wybór i zręczny porządek ułożyć można. Doświadczenia okazują, że osoby obciążony mając umysł, drobnemi szczegółami nie umieją ich wiązać i stosować do użytku; gdy przeciwnie wyuczeni porządkowym wyo-

(c) W przemowie pierwszey do Teofila Doroteusza etc. Justiniana przy Digestach te są wyrazy: «*Et antea quidem (quemadmodum et vestra scit prudentia) ex tanta legum multitudine quae in librorum quidem duo millia, versuum autem tricenis centena extendebatur*», a w przemowie trzeciéy do Senatu §. 1: «*Nunc vero omnium veterum juris conditorum sententiis ex multitudine quae ad duo millia pene librorum et trecentas myriadas versuum portingebat in moderatum et perspicuum collegimus compendium. Quinquaginta igitur libris omnia complexi etc.*

brazeń sposobem, każde nowe dla nich zdarzenie z łatwością podciągaia pod naukowe zasady, i użyteczne z nich wnioski wyprowadziaia.

Nie chwale powierzchowności w uczeniu, nie iestem obrońcą tych osób, które przestaią na urywkowych wiadomościach, z iednego przypadku sądzą o wszystkich; nie są to ludzie uczeni prawdziwie, więcéy szkodzą niż pomagaią i sobie i drugim; próżność, zarozumiałość, owocem iest takiéy ich mądrości lecz jak we wszystkich rzeczach ludzkich, tak i w naukach, może być zbytek i niedostatek, środkowa droga naylepsza, ta się zayduie w uczeniu porządném wybranych szczegółów, które do ułożenia i poznania prawd i przepisów użytecznych prowadzą. Dobro i użytek iest iedno (d) w całym porządku przyrodzonym, który bezprzestannie zastanawia nas i zadziwia, postrzegamy rozmaitość i jedność. Niezmienna iest ilość przedmiotów, zbliżaią się ku sobie rozliczném stopniowaniem, i do iednego środka dążą. Wiele jest wspólnych własności w zwierzętach, roślinach, w rzeczach kopalnych; a każde jestestwo szczególne przynioty posiada. Umysł nasz pracuie ciągle nad rozpoznaniem i téy wspólności i właściwych różnic, a tak tworzy sobie obrazy wiadomości tém dokładniejsze, im bardziéy zbliżone do porządku przyrodzonego. Nie odmieniamy ani poprawiamy przyrodzenia, ale odkrywamy działania iego, naśladiujemy, pomagamy iego ruchom.

Rzucone tu uwagi, jeżeli nie przekonywaią zupełnie, mogą przynajmniéy obudzić potrzebne zastanowienie się myślących osób nad wykazaniem łatwego a dobrego sposobu uczenia. Gdy coraz więcéy pomnaża się wiadomości prędszy a dokładny sposób ich nabywania bardzo iest upragniony.

Dotąd rozmaite są drogi uczenia, różne zdania o przechodzeniu nauk. Ledwo że nie każde zgromadzenie szkolne trzyma się swoich zasad, a zasady szkół innych potępia. Każda prawie szkoła złą stronę drugiey starannie śle-

(d) Wyrazy te brane są w ogólném znaczeniu, bezwzględnie iako prawdziwe dobro, prawdziwy użytek. Cycero w księdze I. *de Legibus* tak mówi: „*Recteque Socrates « execrari eum solebat qui primus utilitatem a natura sejunxit »*”, a w księdze 2giéy *de Officiis*: *Hoc autem de quo nunc agimus id ipsum est quod utile appellatur, in quo lapsa consuetudo deflexit de via, sensimque eo deducta est, ut honestatem ab utilitate secernens et constitueret honestum esse aliquid quod utile non eſset, et utile quod non honestum, quo nulla perniciēs maior hominum vitę potuit afferi.*

dzi, dobrę nie uważa, a wad własnych nie postrzega, lub je ukrywa i wymawia. Rozróżnienia takowe i spory szkodzą rozszerzaniu gruntownego oświecenia, zajmują wiele czasu uczonym nad obroną swojego układu, któryby czas na pożyteczne rozszerzanie wiadomości, i łatwe ich udzielanie drugim poświęcać mogli. Zwróćmy tę uwagę choć do iednego rodzaju nauki.

Szkola niemiecka w naszych czasach, na której czele zaszczytne miejsce trzymają Savigni i Hugo, obstaie, żeby naukę Prawa, osobliwie Rzymskiego, gdyż to za iedyne w nauce Prawa uznaje (e), przez szczegóły dzieiów

- (e) Nauka Prawa czasów naszych wzięta w całej swęj obszerności, wiele ma części czyli oddziałów szczególnych. Oprócz Prawa Rzymskiego, Kanonicznego, Feudalnego, Municypalnego, Zwyczajowego i różnych postanowień wydanych w szczególnych przedmiotach różnemi czasy, po różnych Państwach, ważnem iest Prawo karzące, postępowanie cywilne i karzące, Prawo publiczne, Prawo narodów, różne Konstytucje Państw, Prawo handlowe, a w tém osobliwie wexlowe; nauka tych Praw iest owocem nowszych czasów; łączą ieszcze uczeni wiele Praw gatunków, które się tyczą pewnych po narodach ustanowień, jakoto: Prawo administracyjne, policyjne, wojskowe, górnicze, leśne, wieyskie, oświecenia publicznego, morskie i t. p. Wpływa teraz wiele do Prawa Ekonomia polityczna, nauka wieku naszego wykazując źródło bogactw kraiowych, daie poznać granicę do stanowienia i stosowania Praw, któreby nie tamowały przemysłu w rostopnym wyszukiwaniu obfitych korzyści z każdego źródła pomnażającego narodowe bogactwa. Nie można zaprzeczyć, iż należy do nauki Prawa dokładna znajomość ogólnęj moralności, czyli Filozofia Prawa, albo Prawo natury w ogólném znaczeniu, które wywodzi z powszechnego zdania i czucia ludzi ważne zasady w ocenianiu czynów ludzkich, moralności w nich i prawności, użytków towarzystwa, istotnych celów i środków do nich stosownych w kierowaniu ludźmi. Czyliż więc w uczeniu Prawa można przestawać na samém tylko Prawie Rzymskiem? Różne są o Prawie Rzymskiem zdania; omijam nagany, które Bentam w Anglii, sławny naszych czasów Prawnik, umieścił w dziele swoiém pod napisem: *Traité de Legislation civile et penale*, Tomie 1szym rozdziale IX. o rzeczach. Zasluguie tu na przytoczenie zdania wielkiey powagi męża Dalberga, byłego Xięcia Frankfurckiego, wyrażone w postanowieniu, które wydał wprowadzając do Państw swoich Kodeks Cywilny Francuzki: że Prawo Rzymskie co do zasad *de Dominio et Contractibus* będzie nieśmiertelne, lecz co do części, w której mówi o wolnych, niewolnikach, wyzwoleniach, niema już teraz użytku, do dzieiów tylko należy». Warleburg, Professor Prawa w Leydzie, w rozprawie swoiey «O stanie nauki Prawa w

Rzymskich ścisłą krytyką wyjaśnionych podawać. Inne szkoły, szczególnie Francuzka, zaleca uczenie Prawa przez dokładny wykład zasad w nim ogólnych. Omiiam uczonych, którzy *a priori* chcą tworzyć nauki i największe uogólniania wiadomości z porównywań poznanych pierwéy szczegółów wyczerpane, za wyciągnięte z czystego rozumu prawdy utrzymują, w czém wiele uroień mieszać się zwykło. Jednéy i drugiéy szkoły krótki rys wystawię. Może to przyczyni się cokolwiek do okazania naystosowniejszéy uczenia drogi.

Savigni i Hugo, geniusze, które nie tak często zdarzają się między ludźmi, prawnicy, dzielni w myśleniu zgłębili Autorów klassycznych; porównyując ich podania bystrą przenikłością, odkryli uchybienia w nich i omyłki, oczyścili z urojeń i zastarzałych przesądów, które o nich w wielu książkach dotychczasowych za nieomyłne prawdy podawane były; zastosowali obszerną znościomość starożytności do wyjaśnienia Prawa Rzymskiego. Wielka ich jest biegłość w téy nauce, lecz mało naśladowców mieć mogą, bo mało kto z uczących się Prawa tyle pracyłożyć może, tyle usposobień i łatwości znajduie. Droga, którą ci wielcy mężowie do zgłębiania Prawa podają, jest wyborna dla osób, które chcą się poświęcić wyłącznie naukom, które nauczycielami Prawa zostać pragną. Tacy znać powinni dokładnie każdy w nauce szczegół, wszelkie środki pomocnicze pośrednie do nauki, i właściwe im mieysce w porządku naukowym oznaczyć, lecz z liczby uczących się po szkołach, mały być może wybór na zdatnych nauczycieli, tych ilość w stosunku do liczby osób innym w towarzystwie oddanych zatrudnieniom, dla których pomocy w naukach szukają, nie powinna być znaczną, ktoby pracował ręcznie, ktoby tyle gatunków zatrudnień potrzebnych w życiu towarzyskiem odbywał? gdyby znaczna część członków towarzystwa nauk iedynie pilnowała?

Są stopnie w nabywaniu wiadomości naukowych, dla jednych osób dostateczna jest znościomość zasad nauki, dla drugich potrzebna jest obszerniejsza ich umiejętność, dla innych nieuchronną staie się biegłość, nabycie tych

Niemcezech», umieszczonéy w Dzienniku Francuzkim, wychodzącym pod napisem Temis z roku 1820, i w Pamiętniku Warszawskim na miesiąc Marzec r. b. uznaie, że Niemcy mniéy mają względu na naukę obcego Prawnictwa, i radzi ten Autor, aby porzucili względy swoiéy uczoności, a starali się o utrzymanie węzła braterskiego między wszystkimi uczonemi w Europie.

stopni ułatwiać celem iest szkoły. Kto szkoły przeszedł, zna naukę, lecz ieszcze iey nie umie dobrze; przez dalsze ćwiczenie się w naukowych zatrudnieniach nabywa umiejętności w nauce, a przez długą i usilną pracę osobistą w przedmiocie naukowym stać się może biegłym. Szkoła otwiera, że tak powiem, świątynią nauk, i do nięj wprowadza; lecz długo do téj świątyni uczęszczać sam powinien oswoiony z drogą, która do nięj wiedzie, kto z czasem chce być w nięj Kapłanem. Wykładanie nauki dla nadania w nięj biegłości niepożyteczne tym osobom, którym ani czas, ani sposobność nie dozwala, aby téj biegłości nabyli. Po krótkim téj szkoły przebyciu, wychodzą z nięj niedouczeni, nie umieją wiązać w swym umyśle słyszanych szczegółów, nie znają przystosowania uchwyconych nawiasem prawd niektórych i przepisów, rozumieją wiele, a pożytecznie czynić nie umieją. W uczeniu iak we wszystkich posługach dla towarzystwa, powszechniejszy pożytek wybierać należy, ogół uczniów mieć na celu wypada, i zdatny dla większey ich liczby umysłowy zasilek podawać. Uwielbiam szkołę Niemiecką, uczeni w nięj mężowie wielkie położyli zasługi dla oświecenia publicznego; użyteczniejszymiby ieszcze stali się rodzajowi ludzkiemu, gdyby byli oszczędniejszemi w głębokich zaciekaniach się nad drobnymi szczegółami, a więcéj zwrócili usiłowań do rzeczywistego użytku, który towarzystwo ludzkie z naukowych odkryć i przystosowań otrzymuje.

Szkoła Francuzka rządzi się obecnością, czyny i zdarzenia wiąże z sobą natychmiast, szuka w nich bliższego użytku, niechce się zagłębiać w połączenia i uogólniania dalsze, bezpośrednio zastosowania bierze, na pośrednie mniej daje baczenia; można powiedzieć, że więcéj zmysłowością niżeli umysłowością zajęta, uważa ludzi iako mieszaninę słabości i mocy, nie szuka wysokości doskonałości w ich kierowaniu, ale dąży do tego kresu jedynie, który ludziom zamierzony w porządku odwiecznym, bierze ludzi iakimi są, ale nie iakimi, jakimi by być mogli podług umysłowych obrazów. Jeżeli w swém dążeniu trafny zachowie wybór, jeżeli nie uwodzi się zbytnie pozorami najwyższey zmysły rażącemi; jeżeli umie łączyć dokładnie w przyzwoitem ustosunkowaniu zmysłowość z umysłowością, przyczynia się wiele do rzeczywistego pożytku dla ludzi. Powierzchnowość w naukach, szczególniéj w nauce Prawa, zarzucana iest téj szkole; lecz ten zarzut padający słusznie na wielu lekkomyślnych, nie może być stosowany do roztropnych. Wiele iest uczonych téj szkoły, których prace i dzieła przez nich wydane, wyborne w wy-

iaśnieniu gruntownych zasad naukowych i najstosowniejsze do użytku prawdziwego (f).

Szkoły w Anglii, zwłaszcza Szkockie, środkową postępują drogą, osobliwie w naukach filozoficznych, nieuwodząc się daleko za popędem głębokiej umysłowości, nie przestają na samych doświadczeniach zmysłowych; umieją połączyć dokładnie myślenie z działaniem, i wiele dzieł szacownych z tych szkół wychodzi.

Wykładanie nauk przez podawanie ich zasad krótsze jest i łatwiejsze, lecz równie biegłości naukowy wymaga, aby pożyteczne było. Jednym lub drugim sposobem przeszedłszy naukę, doskonalić się w niej ciągle potrzeba, aby ją zupełnie poznać. W uczeniu dla powszechniejszego użytku znacznej liczby uczniów, krótsza i łatwiejsza droga pewniej trafia do zamierzonego celu. Można powiedzieć w ogólności, że w Niemieckiej szkole większy jest popęd do myślenia i wiązania wyobrażeń oderwanych od rzeczy, a w Francuskiej bardziej natężony jest umysł na doświadczenia zmysłowe. Przyzwolita granica i w jednym i w drugim sposobie uczenia, stosowne połączenie środków i w jednym i w drugim szkole używanych naysposobniejszą wydałoby skutki. Niechay uczeni mężowie pracują nad tym wyborem środków z każdego sposobu uczenia, niechay je powiążą dokładnie, a przygotują usposobienie do łatwego oraz gruntownego nabywania pożytecznych wiadomości, których nauki dostarczają; wskażą środkową drogę w oświecaniu, położą tamę

(f) Wiele by tu miejsca zabrało wyliczanie uczonych prawników Francuskich. Dostyc będzie namienić, że liczne dzieła co rok w przedmiotach Prawa wydaia Francuzi, różne pisma periodyczne poświęcone są u nich Prawnictwu, bardzo wiele uczonych i szacownych obron, oraz przedstawień urzędu publicznego w rozmaitych sprawach Adwokaci i Prokuratorowie starannie wyrabiaia.

Namienić tu można, że szkoła Francuska uprzyjemnia nauki pięknym stylem podług zasad dobrej Literatury pisząc naukowe dzieła, co rzadko znaleźć można w naukowych książkach Niemieckich. Szkoły Prawa we Francyi zaprowadzone na początku teraźniejszego wieku, niedokładnie urządzone były, lecz teraz znaczne w nich następuia ulepszenia, zwłaszcza w Paryżu, iak to okazują Programmata nauk corocznie ogłaszane. Szkoły Prawa w Niemczech większy mają popęd do uczoności czyli Erudycji.

niezależnościom wszelakim, które w naukach równie iak we wszystkich rzeczach więcej szkoda niżeli mogą pomagać.

Oddawamy sprawiedliwość każdej szkole; w każdej są widoki chwalebne, pożyteczne środki, w każdej trafiają się nadużycia i ostateczności. Co jest skutkiem niedoskonałości pewnych osób, to całej szkole przyczytane być nie może. Nie przywiązujemy się wyłącznie do iednego sposobu uczenia, wybieramy z każdego zastosowania dogodne. Uczmy się i szczegółów i ogółów, i zasad i przepisów chociaż drobnych. Wyszukujemy zawsze środków nayszczętniejszych do głównego zamiaru działań naszych. Bądźmy bezstronnemi w roztrząsaniu i sądzeniu o każdej pracy uczonej. Nie ubiegamy się za nowością, nie chciemy być oryginalnemi koniecznie, nie tak iest łatwo oryginalnym być z pożytkiem; i poprzednicy nasi wiele nam zostawili wyborowych wzorów (g), roztropne ich naśladowanie nie iest bez zasługi, przyczynia się do dobra powszechnego. Wyiaśnienie dobrych wzorów, dodawanie do nich użytecznych postrzeżeń doskonali nauki. Złe budowy obalić potrzeba, lecz dobre należy zachować, poprawiać, ulepszać, pomnażać z nich korzyści. Szukamy starannie prawdy i użytku, oddzielamy istotę od przydatków mniej potrzebnych. Chrońmy się ostateczności, środkową zawsze po tępyśmy drogą, a znajdziemy nieocenione w naukach pożytki, przyczyniać się będziemy ciągle do gruntownego i siebie i drugich oświecania, a tém samem rzeczywiste dobro rodu ludzkiego coraz więcej pomnażać się będzie.

(g) O Autorach tegoczesnych z baczną ostrożnością sądzić należy, tém więcej o dawniejszych. Zważać potrzeba na czas, w którym pisali, na stan wiadomości w tém czasie, na cel i środki, iakie przedsiębrali, i na wszystkie okoliczności, w iakich znajdowali się. Właściwy sąd o ich dziełach powinien być ścisłym wydingiem z dokładnego porównania wszelakich względów, które na nich i na przedmiot ich pracy wpływały. Przerabiane są wiadomości, pomnażane, doskonalone. Łatwiej iest dodać nowe postrzeżenie do znanego już odkrycia, niżeli ważne odkrycie uczynić. Tegowieczni Autorowie poprawiają dawnych, następni poprawiać będą zapewne tegowiecznych, i wiele w nich uchybień odkryją. Gdybyśmy byli na miejscu dawniejszych, możebyśmy nie wynaleźli tyle ile im winniśmy. Heynsiusz naprzykład w nauce Prawa godzien iest chwały, chociaż w dziełach iego wiele iest teraz do poprawienia. Ścisła bezstronność pod każdym względem iedyną być powinna skazówką w przyzwoitym ocenianiu Autorów.

Rzut uwag niniejszych oby zastanowił myślące osoby, i duchem dobrego powszechnego ożywione do użytecznego pracowania w naukach. Wolni od wszelakiego stronnictwa, składamy do zbioru wiadomości ludzkich wszystkie postrzeżenia nasze, i z drobnych i z znaczniejszych, i ze szczegółów i z ogółów, układa się całość, z której wychodzące promienie i rozgałęzienia doskonala siły nasze, powiększają wygody i pociechy całego rodu ludzkiego. Ten miałem zamiar w zebraniu niniejszych uwag; szczęśliwy, jeżeli choć w części doszedłem do niego.

X. SZANIAWSKI,

Professor Król. Warsz. Uniwers.